

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BDF/206/15/89

OPINIA SPOŁECZNA O KARZE ŚMIERCI

Komunikat z badań

Październik 1989 r.

Problem stosowania kary śmierci należy do wyjątkowo kontrowersyjnych. Każde stanowisko w tej kwestii zmusza do określenia swego stosunku do najbardziej podstawowych zasad życia zbiorowego i ich interpretacji. Kara śmierci może być np. zarówno zwalczana jako odstępstwo od normy "nie zabijaj", jak i uzasadniana właśnie potrzebą jej przestrzegania.

Wyniki wcześniejszych badań

Pierwszy pomiar stosunku społeczeństwa polskiego do kary śmierci przeprowadzono w listopadzie 1987 r.¹ Wtedy na pytanie: "Czy widzi Pan(i) potrzebę stosowania kary śmierci przez sądownictwo w Polsce?" zdecydowana większość badanych (60,3%) udzieliła odpowiedzi twierdzącej, trochę więcej niż 1/4 (27,8%) - przeczącej, pozostali zaś (11,8%) wybrali unikową odpowiedź: "trudno powiedzieć".

Kilka miesięcy później (w kwietniu '88) podobne pytanie zadaliśmy reprezentacji uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych². W zbiorowości tej zwolennicy stosowania kary śmierci stanowili niewiele ponad połowę (51,8%), przeciwnicy - 28,3%, a 18,7% nie miało wyrobionego zdania.

Porównanie wyników obu tych badań prowadzi do wniosku, że młodzi rządziej opowiadają się za utrzymaniem kary śmierci i są mniej zdecydowani w określeniu swojego stosunku do niej.

Badanie zrealizowane wśród młodzieży w pełni potwierdziło wcześniejsze spostrzeżenia dotyczące zależności między opiniami o zasadności stosowania kary śmierci w Polsce a wiekiem badanych³.

Wyniki ostatnich badań

Ostatni pomiar stosunku społeczeństwa polskiego do problemu kary śmierci przeprowadzono we wrześniu '89⁴, a więc w okresie, gdy w kraju krystalizował się nowy układ polityczny i lawinowo

¹ Sondaż "Jak minął rok 1987?" zrealizowano w dniach 16-19.11.1987 r. na reprezentatywnej udziałowej próbie dorosłej ludności Polski (1498 osób).

² Sondaż "Młodzież '88" zrealizowano w dniach 25-29.04.1988 r. na ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych (1292 osoby).

³ Zob. "Poziom przestępczości i zasadność stosowania kary śmierci w ocenie społecznej". Raport CBOS, styczeń 1988 r.

⁴ Sondaż "Aktualne wydarzenia (14)" zrealizowano na reprezentatywnej udziałowej próbie dorosłej ludności Polski (999 osób) w dniach 13-14.09.1989 r.

pogarszały warunki życia, czyli w czasie, wydawałoby się, nie sprzyjającym dyskusjom na ten temat. Okazało się jednak, że sprawa ta zaabsorbowała opinię publiczną (wiele pisano w prasie, liczne audycje w radiu i telewizji).

Impulsem do społecznej debaty były stanowiska Ministerstwa Sprawiedliwości i byłego Komitetu Społeczno-Politycznego Rady Ministrów, postulujące wprowadzenie 5-letniego moratorium, zakazującego w tym czasie orzekania, a w konsekwencji i wykonywania wyroków śmierci. Temperaturę publicznych dyskusji podniósł przede wszystkim wniesiony do Sejmu przez OKP projekt ustawy zakładającej całkowite i natychmiastowe zniesienie tej kary.

Wyniki zrealizowanego w tak szczególnej atmosferze badania dość znacznie odbiegały od tych z listopada¹87 (oba przeprowadzono na porównywalnych próbach respondentów), były natomiast bardzo zbliżone do wyników badań z kwietnia¹88 (tab. 1).

Tabela 1

w procentach

Czy widzi Pan(i) potrzebę stosowania kary śmierci przez sądownictwo w Polsce? ¹	Respondenci według terminów badań		
	XI ¹ 87	IV ¹ 88	IX ¹ 89
Tak	60,3	51,8	51,8
Nie	27,8	28,3	26,7
Trudno powiedzieć	11,8	18,7	21,3

¹ W kwietniu¹88 pytanie brzmiało: "Ostatnio dużo dyskutuje się nad zasadnością stosowania kary śmierci. Czy widzisz potrzebę stosowania tego rodzaju wyroku przez sądownictwo w Polsce?", we wrześniu¹89 zaś: "Dużo dyskutuje się obecnie nad stosowaniem kary śmierci. Czy widzi Pan(i) potrzebę stosowania takiego wyroku przez sądownictwo w Polsce?"

Konsekwencją dość wyraźnego zmniejszenia się liczby zdeklarowanych zwolenników stosowania kary śmierci (o 8,5%) i nieznanego - przeciwników (o 1,1%) był znaczący przyrost odsetka osób wybierających odpowiedź "trudno powiedzieć". Tak duży procent nie mających zdania może wskazywać na podzielanie przez nich argumentów (przynajmniej niektórych) zarówno "za", jak i "przeciw". Może również świadczyć o utrwalaniu się w społecznej świadomości przekonania o pejoratywności (czy jak twierdzą niektórzy respon-

denci anachroniczności) kary śmierci jako instytucji mającej regulować życie społeczne. W tej sytuacji, własny pogląd (za karą śmierci) może być w konflikcie z wiedzą badanych o opiniach innych. Patrząc z tej perspektywy - jeśli powyższe spostrzeżenie jest zasadne - wyrażenie opowiadanie się za karą śmierci jest w coraz większym stopniu głosem sądów społecznie niepopularnych, wymagających cywilnej odwagi. Wtedy właśnie wyjściem jest odpowiedź unikowa.

Chcąc lepiej zrozumieć motyw, jakimi kierowali się respondenci udzielając odpowiedzi, poprosiliśmy ich (w pytaniu otwartym) o uzasadnienie swego stanowiska.

Argumenty za stosowaniem kary śmierci

Zwolennicy utrzymania kary śmierci w Polsce motywowali swoje stanowisko dwojako: albo poczuciem zagrożenia czy obawą o własne bezpieczeństwo, albo uznawany *poczuciem sprawiedliwości*.

Pierwsi traktują tę karę jako czynnik odstraszaający od popełniania najcięższych przestępstw. Z wypowiedzi respondentów wynika, że żyją oni w poczuciu zagrożenia, co więcej, często przewidywali, że będzie się ono jeszcze zwiększało, gdyż wielu groźnych przestępców jest ciągle na wolności, a stosowane kary są nieproporcjonalnie niskie w stosunku do wyrządzanych krzywd. Osoby wyrażające takie poglądy wydają się w pełni odporne na argumentację przeciwników tej kary - można przypuszczać, że jedynie brak groźnych społecznie przestępstw wpłynąłby na zmianę ich stanowiska.

Niektórzy respondenci z tej grupy w swych uzasadnieniach akcentują ściśle "technologiczny" wymiar stosowania kary śmierci. Twierdzą, że *pozwała ona skutecznie eliminować ze społeczeństwa ludzi niebezpiecznych*. Są oni bowiem głęboko przekonani o nieskuteczności wszelkich zabiegów resocjalizacyjnych w stosunku do pewnej grupy przestępców. Jeszcze inni motywują swoje stanowisko brakiem wiary w skuteczność innych form zabezpieczenia społeczeństwa przed groźnymi przestępcami, którzy zwolnieni z więzienia, w wyniku np. amnestii czy przedterminowo za dobre sprawowanie, mogą popełnić kolejne zbrodnie.

Ewolennicy stosowania kary śmierci ze względu na *poczucie sprawiedliwości* najczęściej uzasadniali swoje stanowisko tym, że są takie przestępstwa, które wymagają stosowania kary śmierci, gdyż każda inna byłaby za niska, i że bez najwyższego wymiaru kary dochodziłoby do bezprawia. Często badani odwoływali się też do normy *śmierć za śmierć, oko za oko, ząb za ząb*. Stosunkowo nieliczni tylko (2,5% wskazań) traktują karę śmierci jako odwet za wyrządzone krzywdy, twierdząc np., że *nie można litować się nad kimś, kto sam nie ma litości*.

Postulujący utrzymanie kary śmierci dalecy są jednak od dowolności w jej stosowaniu - wyraźnie rezerwują ją tylko dla przypadków ekstremalnych. Ich pozytywny stosunek do tej kary ma uzasadniać teza, że *kara śmierci nie jest w niczym dokuczliwa dla normalnych obywateli, a zbrodniarzy i przestępców należy surowo karać*. We wrześniu, podobnie jak i w listopadzie '87, badani byli jednomyślni tylko w przypadku stosowania tej kary za zabójstwa z premedytacją. Wielu dodaje tu również gwałty, szczególnie te brutalne i dokonywane na nieletnich. Zupełnie sporadycznie opowiadali się za orzekaniem kary śmierci za zdradę ojczyzny, przestępstwa polityczne czy gospodarcze.

Argumenty przeciw stosowaniu kary śmierci

Uzasadnienia przeciwników stosowania kary śmierci są nie mniej bogate, chociaż bardziej jednostronne - najczęściej odwoływali się oni do akceptowanych przez siebie norm moralnych bądź religijnych.

Najważniejszą z nich jest norma "nie zabijaj", która w wersji bardziej rozwiniętej przybiera postać: *Nie można komuś odbierać życia, którego mu się nie dało* albo: *Jedynie Bóg może decydować o życiu ludzi. Bóg dał życie, jedynie on może je zabrać*.

Inni motywowali swoje stanowisko tym, że kary, np. dożywocia, 35 lub 25 lat więzienia, ciężkie roboty itp., szczególnie jeżeli zostaną obwarowane brakiem możliwości ich późniejszej zmiany, są w zupełności wystarczające za przestępstwa zagrożone dotąd karą śmierci. Równie często mówiono o okrucieństwie i niehumanitarności wyroków śmierci, niekiedy dodatkowo opisywano wykonywanie tych wyroków lub cierpienia skazanych czekających na jego wykonanie.

Niektórzy argumentowali, że wyrok śmierci i tak już niczego nie zmieni, a pozbawia przestępcę możliwości poprawienia się czy choćby częściowego naprawienia wyrządzonych przez niego krzywd, czy też zbawienia duszy itp.

Tylko sporadycznie podawano jako argumenty "przeciw"; nieodwracalność kary śmierci i konsekwencje wynikające z ewentualnych pomyłek sądowych. Rzadko też wskazywano na przypadki wykonania wyroków śmierci, po których trzeba było rehabilitować ich ofiary.

Można zatem przyjąć, że zdeklarowani zwolennicy zniesienia tej kary występują przeciwko wykonywaniu wyroków śmierci w każdej sytuacji.

Dla innych powodem do zaniechania kary śmierci jest jej anachroniczny, nie przystający do obecnych warunków charakter, przekonanie, że jest to kara niegodna nowoczesnego państwa, szczególnie tak chrześcijańskiego jak Polska.

Zastanawiający jest fakt, iż przeciwnicy niemal w ogóle (tylko 0,9%) nie odwoływali się do argumentu o braku związku między stosowaniem kary śmierci a liczbą dokonywanych przestępstw, a przeciż jest on dość powszechnie podawany w publicystyce. Jeszcze mniej jest tych, którzy wskazywali, że wykonywanie wyroków śmierci jest przejawem niskich pobudek społeczeństwa czy występujących w jego imieniu sędziów.

Argumenty niezdecydowanych

Najmniej wyraziście motywowali swoje stanowisko w kwestii kary śmierci ci, którzy wybrali odpowiedź wymijającą. Najczęściej powtarzali swój wcześniejszy wybór - "trudno powiedzieć" albo przyznawali, że nie potrafią ocenić, które argumenty ("za" czy "przeciw") są bardziej przekonujące. Inni mówili o braku kompetencji, podkreślali złożoność problemu lub sugerowali, że sprawę tę powinni rozstrzygnąć specjaliści (prawnicy, wychowawcy, księża itp.).

Zestawienie uzasadnień podano w aneksie.

Co różnicuje opinie na temat stosowania kary śmierci?

Ważnych informacji o stosunku społeczeństwa polskiego do kary śmierci dostarcza analiza występujących w tym względzie

zróżnicowań (tab. 1 aneksu). Najmniej zwolenników tej kary, a zarazem najwięcej jej przeciwników, występuje wśród respondentów najmłodszych (do 25 lat), osób uczących się, a także zatrudnionych w zakładach prywatnych oraz prowadzących działalność ekonomiczną na własny rachunek. Częściej niż przeciętnie opowiadali się "za" mieszkańcy małych miast (do 20 tys.) i największych (powyżej 500 tys. ludności).

Postawa abolicjonistyczna częstsza jest wśród ludzi wierzących i regularnie praktykujących niż wśród mniej zaangażowanych religijnie czy niewierzących. W każdym jednak przypadku zwolennicy wyraźnie przeważają nad przeciwnikami.

Wnioski

Przeprowadzone badanie ujawniło niezwykłą złożoność problemu stosowania kary śmierci w Polsce. Wynika z niego, że wciąż jeszcze połowa reprezentacji dorosłej części społeczeństwa opowiada się za utrzymaniem tej kary. Stabilna jest liczba przeciwników - w ciągu dwóch lat zmniejszyła się tylko o 1,1% (z 27,8 do 26,7%). Wydaje się, że zarówno jedni, jak i drudzy są przekonani o słuszności swojego stanowiska.

Jeśli chodzi o nie mających zdania (grupę tę zasilili przede wszystkim byli zwolennicy stosowania kary śmierci), to, być może, dodatkowe argumenty przekonałyby ich do którejś ze stron.

Społeczna geografia zwolenników i przeciwników stosowania kary śmierci jest trudna do rozszyfrowania. Najwyraźniejszymi jej wektorami, jak się wydaje, są wiek badanych i środowiskowo podzielane poczucie bezpieczeństwa, które z kolei współokreślane jest złożonym syndromem cech (wykształcenie, miejsce zamieszkania, miejsce i rodzaj pracy, przynależność polityczna, światopogląd itp.).

ANEKS

Zestawienie uzasadnień podanych przez respondentów
w sprawie stosowania kary śmierci

<u>Argumenty "za"</u>	<u>Wskazania w %</u>
- Kara śmierci jest postrachem dla innych	11,8
- Są takie przestępstwa (najcięższe zbrodnie), które wymagają kary śmierci	9,7
- Należy stosować zasadę "śmierć za śmierć", "oko za oko", "zab za zab"	9,1
- Karę śmierci można stosować, ale tylko za zabójstwa z premedytacją	5,6
- Karę śmierci można stosować, ale tylko za zabójstwa z premedytacją i szczególnie brutalne gwałty (na nieletnich)	4,3
- Jedynie kara śmierci może powstrzymać narastające zjawisko przestępczości (bandytyzmu, chuligaństwa, gwałtów itp.)	4,3
- Kara śmierci umożliwia skuteczne eliminowanie ze społeczeństwa ludzi niebezpiecznych	4,1
- Zniesienie kary śmierci prowadziłyby do wzrostu przestępczości, ludzie baliby się wychodzić na ulice	3,5
- Kara śmierci jest uzasadnionym odwetem społeczeństwa na przestępcy za wyrządzone krzywdy	2,5
- Niektóre przypadki są beznadziejne dla resocjalizacji; jedynym wyjściem jest wykonanie wyroku śmierci	2,5
- W kraju panuje zupełna bezkarność (kary są za niskie), stąd nie wolno likwidować kary śmierci	2,4
- Musi istnieć najwyższy wymiar kary, bo dochodziłoby do bezprawia	2,2
- Wyroki śmierci należy wykonywać jak najszybciej, aby unieвозмоżliwić przestępcom popełnianie kolejnych zbrodni	0,7
- Karę śmierci można stosować za zabójstwa z premedytacją, gwałty, a także za zdradę ojczyzny, przestępstwa polityczne i gospodarcze	0,7
- Kara śmierci nie jest w niczym dokuczliwa dla "normalnych" obywateli, a przestępców i zbrodniarzy należy surowo karać	0,6
- Są kraje, które ciągle stosują karę śmierci, a nawet takie, które do niej powróciły - należy brać z nich przykład	0,1

<u>Argumenty "przeciw"</u>	<u>Wskazania w %</u>
- Nie można komuś odbierać życia, którego mu się nie dało	8,3
- Za przestępstwa zagrożone karą śmierci wystarczą inne kary (dożywocie, 35, 25 lat więzienia, ciężkie roboty itp.)	3,8
- Kara śmierci jest niehumanitarna, okrutna	3,5
- Jedynie Bóg może decydować o życiu ludzi. Bóg dał życie, jedynie on może je zabrać	2,6
- Wykonanie wyroku śmierci i tak już niczego nie naprawi (nie wróci życia, zdrowia), a definitywnie odbiera człowiekowi szanse poprawy	2,1
- Kara śmierci jest karą nieodwracalną, a przecież zdarzają się sądowe pomyłki	1,5
- Kara śmierci jest zalegalizowaną prawnie zbrodnią społeczeństwa na bezbronny już człowieku	1,5
- Kara śmierci jest społecznym przeżytkiem	1,5
- Karę śmierci należy zastąpić więzieniem, ale z gwarancjami braku możliwości jego opuszczenia	1,1
- Jako kraj chrześcijański nie możemy stosować kary śmierci	1,0
- Kara śmierci i tak nie odstrasza ewentualnych przestępców, nie ma więc potrzeby i uzasadnienia dla jej stosowania	0,9
- Przestępca powinien chociaż w części zrekompensować wyrządzone krzywdy, nie można pozbawiać go takich możliwości	0,7
- Kara śmierci to jedynie akt zemsty, przejaw niskich pobudek społeczeństwa i działających w jego imieniu sędziów	0,7
- Długotrwały pobyt w więzieniu jest bardziej dokuczliwy od wyroku śmierci. Nie należy więc ułatwiać sytuacji najokrutniejszym przestępcom	0,6
- Wiele już wykonano takich wyroków, po których trzeba było ofiarę rehabilitować	0,6
- To nie jest kara, tylko eliminacja ze społeczeństwa ludzi, których niektórzy uznali za nie przystosowanych	0,3
<u>Argumenty niezdecydowanych</u>	
- Trudno powiedzieć	2,7
- Jest tyle samo argumentów "za", co i "przeciw"	2,1
- Jest to bardzo złożony problem, dla mnie za trudny	1,7

- *Nie potrafię rozstrzygnąć, brak mi wiedzy na ten temat* 1,1
- *Nie interesuje się tymi sprawami, nie zastanawiałem się nad nimi* 1,0
- *Jest to problem do rozstrzygnięcia przez specjalistów (prawników, wychowawców, księży itp.).* 0,2

Tabela 1

w procentach

Cechy badanych	Respondenci odpowiadający na pytanie: "Czy widzi Pan(i) potrzebę stosowania kary śmierci w Polsce?"		
	tak	nie	trudno powiedzieć
<u>Płeć</u>			
Mężczyźni	53,4	27,5	19,0
Kobiety	50,4	26,1	23,5
<u>Wiek</u>			
Do 25	47,7	30,5	21,9
26-40	53,0	28,8	18,2
41-60	53,2	22,2	24,6
60 i więcej lat	51,8	27,1	21,1
<u>Miejsce zamieszkania</u>			
Wieś	51,8	27,3	20,8
Miasto:			
- do 5 tys.	64,0	28,0	8,0
- 6-10 tys.	56,5	39,1	4,3
- 11-20 tys.	62,2	13,5	24,3
- 21-50 tys.	40,2	29,9	29,9
- 51-100 tys.	54,8	19,4	25,8
- 101-200 tys.	39,0	30,5	30,5
- 201-500 tys.	52,4	28,6	19,0
- 500 i więcej tys. mieszkańców	56,1	29,7	14,2
<u>Wykształcenie</u>			
Niepełne podstawowe	53,3	24,4	22,2
Podstawowe	51,1	22,1	26,8
Zasadnicze zawodowe	50,2	28,6	21,2
Niepełne średnie	52,0	30,0	18,0
Średnie ogólnokształcące	54,8	32,3	12,9
Średnie zawodowe	53,2	26,2	20,6
Pomaturalne	52,0	32,0	16,0
Niepełne wyższe	43,6	38,5	17,9
Wyższe	58,1	25,8	16,1
<u>Działalność zarobkowa lub inna zawodowa</u>			
Zakład państwowy	55,7	25,5	18,9
Zakład spółdzielczy	51,3	33,3	15,4
Organizacja społeczna lub polityczna	66,7	22,2	11,1
Zakład prywatny	44,1	38,2	17,6
Działalność na własny rachunek	40,0	10,0	50,0
Indywidualne gospodarstwo rolne	54,1	20,3	25,6
Rencista, emeryt	47,0	30,3	22,7
Uczeń, student	38,0	30,0	32,0
Wychowuje dzieci, zajmuje się domem	43,9	24,4	31,7
Pozostali niepracujący	72,2	22,2	5,6
<u>Stosunek do wiary i praktyk religijnych</u>			
Wierzący(a) i praktykujący(a) regularnie	46,6	29,7	23,7
Wierzący(a) i praktykujący(a) nieregularnie	56,7	24,0	19,2
Wierzący(a), ale niepraktykujący(a)	58,7	19,6	21,7
Niewierzący(a), ale uczęszczający(a) w nabożeństwach	57,1	21,4	21,4
Niewierzący(a) i niepraktykujący(a)	65,1	27,9	7,0